

Ďábel na skřipci

Jakub Arbes

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Ďábel na skřipci

Jakub Arbes

Znění tohoto textu vychází z díla [Romanetta IV.](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím J. Otto v Praze v roce 1903. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Jakub Arbes: *Ďábel na skřipci*), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uvedte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 6. 4. 2023.

Velectěné paní Alžbětě Kabátníkové

*„Nevěřím v pohádky a historky –
a duchům, jež vy vídáte, se vysměju!“*

Stará divadelní hra

Zasnoubil jsem se, jak se na pravého filozofa sluší, beze svědků, způsobem zcela nelegálním.

Jediný tvor, který by však ani před areopagem cherubínů nebyl našel jako svědek víry, věděl o mém zasnoubení: můj buldok.

Věrný tento můj druh slyšel a věděl všechno, a jenom on mohl vydati hodnověrné svědectví, že po dlouhé filozofické debatě v žánru abélardovském dohodnul jsem se konečně se svou nejmilejší, že – jakmile seženeme potřebných peněz – odjedeme bez prodlení do Belgie, abychom tam uzavřeli civilní manželství.

Z toho jest aspoň zčásti patrné, že moderní filozofie neučinila pouze patrný pokrok, nýbrž obrovský poskok kupředu; neboť za „slastných“ dob Diogenových nepotřebovali více nežli sud a střípek na vodu. Chceš-li však nyní zrealizovati nejnepatrnější filozofický nápad, potřebuješ prostředků odporujících všem filozofickým zásadám – peníze.

Připomenuv si známou devizu OO. pánů jezovitů, vzdal jsem se marného mudřílkování a očekával s bezstarostlivostí neapolitánského lazaronu dobu, kdy se přisypou účel posvěcující prostředky.

Tyto však váhaly příliš dlouho. A proto nedivil jsem se ani dost málo, když k dovršení filozofického romantismu přibelhalo se zcela prozaické dobrodružství.

O blaho svého dítěte vždy vzorně pečující papínek, dozvěděl se divuplnou náhodou, kterou byl nazval řízením božím, o bohaprázdném milostném poměru své dcery k bohaprázdnému člověku a překonav se, že zatvrzelec tento nikdy nehodlá přísahati na samospasitelné evangelium domácích tyranů – vypověděl své dcerušce domácí válku.

Dceruška bránila se mlčením. Operující generalissimus rodiny však lačnil po srdceryvných výkřicích, a proto byl konečný výsledek

nerovného boje mezi lajícím generálem a mlčící markytánkou tak výmluven, že moje nejmilejší musila opustiti bojiště – otcovský dům.

Rozum i cit kázal, abychom se neopustili.

S rezignací právě stoickou ubytovali jsme se v podkrovní komůrce na Pohořelci, a vzdavše se naděje na brzkou exkurzi do Belgie, odbyli jsme sňatek způsobem zcela legálním.

Poprvé v mém životě vrazilo mi fátum tvrdou svou hlavou tak mocně do pyramidy filozofických zásad, že jedna z nejhlavnějších zřítla se za nesmírného poplachu mého ducha z ideální výše v prozaické nížiny reálnosti.

Poprvé musil jsem hrdou svou šíjí skloniti před přísnou tvář neuprositelného osudu.

S úctyplnou reverencí uklonil jsem se před tajemným majestátem až k zemi; avšak potutelný úsměv vzdorovitého zarytce pohrával mi kolem rtů a místo dojemného rekviem za nebožku zásadu, která tak tragikomicky zsvě vzala, odbyl jsem pohřební obřady prostě jizlivým sarkasmem.

K čemu také želeť paradoxonu?

Byli jsme šťastni; zlatokřídlí bůžkové senzitivní poezie, vznášejíce se nad námi v éterickém prázdnu sladkých vzdechů, usmívali se na nás z růžových obláček mladistvé lásky s nevýslovným půvabem...

Můj duch byl svěží, bujarý a plný nadějí.

Počal jsem pracovati neúnavně, s úsilím a chvatem takořka vulkanickým.

Můj duch byl svěží, bujarý a plný nadějí. Směsice myšlenek vřela a proudila bez přestání mou duší.

Ani v noci nemíval jsem poklidu. Hrdiny, neboli lépe nestvůry své fantazie, vídal jsem i ve snu jako staré známé, chodíval a hovoříval jsem s nimi, jako bychom byli nejvzornější sousedé, ba s několika vymyšlenými literáty zapřisáhl jsem se při zhasínajícím plamínku

romantiky, že přeložíme společně na jazyk český všechny čelnější orientálské básně, abychom tak český parnas osvěžili a vykouzlili novou básnickou éru.

Na neštěstí, či na štěstí pro potomstvo a české nakladatele neznal jsem ani já, tím méně rekové mého rozpáleného mozku mimo arabské číslice ani jediné hlásky nebo písmenky z kterékoli řeči bájného Východu.

Dnové a měsíce rychle míjely.

Dvě léta uplynula, aniž bych byl spáchal sebenepatrnějšího filozofického hříchu.

Byl jsem spokojen jako člověk připravený na všechny možné svízele života. Žil jsem své žínce, svým myšlenkám a pracím.

Avšak usilovné namáhání mé nemělo ani zčásti onoho výsledku, jakého jsem jako zdárné dítě egoistického věku vším právem očekával.

Věda však, že příčiny nezdaru leží dílem mimo mne, z větší části že spočívají ve vlastní mé svéhlavosti a neústupnosti, pracoval jsem nehledě k výsledkům dále, a zbaviv se násilím šířající touhy po prostředcích k realizování podivínských filozofických nápadů, byl jsem spokojen, že příjmy mé stačily aspoň na potřeby nejnutenější.

Nemaje mnoho času nazbyt vyhýbal jsem se i společností nejintimnějších přátel a jenom časem zabloudil jsem podvečer do jedné z malostranských hospůdek, abych se tam s dvěma přáteli pobavil.

Seznámil jsem se s nimi, jako se většina lidí vůbec seznamuje – náhodou. Vbrzku však jsme se stali navzdor různému stáří a zaměstnání upřímnými přáteli.

První byl lékař, druhý policejní komisař.

Doktor byl něco přes padesát roků stár.

Byl svalovité atletické postavy a širokých plecí; hlavu měl velkou, vlasy černé a kudrnaté, čelo vysoké a vráskami rozryté. Z malých šedomodrých očí zářila laškující dobromyslnost a upřímnost; ale

jakmile oči zamhouřil, šklebila se z odulé zvadlé tváře mrzutost a nevrlost nejodpornějšího druhu.

Býval rád vesel a ještě raději se přel a hádával.

Ve sporech a hádkách však nikdy nebojoval logickými důvody; šermovalť obyčejně velmi obratně sofismy a skoro vždy zvítězil.

Policejní komisař, o něco mladší doktora, byl postavy drobné.

Tvář jeho byla hladká, bledá a téměř průsvitná. Nos měl orličí, rty úzké, jemně přimodralé a obyčejně tak podivně zašpoulené, že se zdálo, jako by se na nich stále zachvíval nápad sarkastický.

Z temných, hluboko v důlkách vpadlých očí šlehnul časem blesk, pronikající nejtajnější hlubiny lidské duše.

Duch jeho byl bystrý a vážný.

Nebyl to duch, jakýmž obyčejně slynou přísní a zasmušilí kněží bohyně spravedlnosti, nebyl to onen zchrupavkovatělý duch pergamenových automatů, kteří po celý svůj bezmyšlenkovitý život za poprášenými pulty s trpělivostí Sisyfovou zanášejí exhibity a vyplňují blankety, byl to duch hluboký a bohatý, jenž si byl úplně vědom nesnadného svého úkolu, kterýž kázal, by co nejsvědomitěji plnil své povinnosti netoliko jako sluha lidu, nýbrž i jako člověk.

S doktorem snášel se jako muž povahy nejtolerantnější.

Trpěl jeho úšklebků, smával se s ním, ba často sám rozdmýchoval spor, aby se mohl doktor příti a hádati.

Choval-li k němu hlubších sympatií, nevěděl jsem. Uspokojiv se kolegiálností, která mezi nima v pravém slova smyslu panovala, nestaral jsem se o záležitosti, do nichž mi praničeho nebylo.

Jednoho večera seděli jsme pohromadě v hostinci.

Dlouho přetřásali jsme nejrozmanitější záležitosti; posléze dotkl se kdosi mimochodem i pikantní, tenkráté právě po Praze kolující novinky.

Mluvil se totiž mezi lidem s největší pravděpodobností, že se na Oujezdě několika osobám zjevil ďábel.

„Nuže, komisaři, lapni jej!“ smál se doktor.

„Však se mu cti té dostane!“ odušil komisař.

„Což ale, je-li to skutečný satanáš?“ chechtal se doktor.

„Tím lépe! I kdyby byl Belzebubem, dostat jej musíme,“ odpověděl komisař poněkud vážně.

„Jakže! Vtěleného Belzebuba?! – Byl by to arci mistrovský kousek! – Toť se rozumí, že nám jej potom ukážeš – není-liž pravda? Avšak co je po chloubě! Tak líná ‚pravice spravedlnosti‘ jako tvoje ďábla nelapne!“

„Založme se! Deset lahví šoproňského.“

„Deset? To by za to stálo! Lapneš-li a ukážeš-li nám ďábla, kterého my, nebo ještě lépe, kterého já uznám, pak platím dvacet lahví.“ – –

Po těchto slovech umřela látka rozmluvy přirozenou slabostí, a v několika dnech bylo i na sázku zapomenuto.

* * *

Mrzut nad nezdarem literárního podniknutí – byltě jsem marně hledal nakladatele – ležel jsem zamyšlen doma na pohovce.

Poněkud rozehřátým mozkiem táhly myšlenky parádním krokem světoznámé tělesné stráže „velkého Fricka“. Maje hlavu opřenou o Lamartineova „Jocelyna“ díval jsem se snivě pootevřeným oknem v poeticky šeré prázdno pozdní říjnové noci.

Žínka seděla u psacího stolku. Levou rukou kolébala v kolébce ležícího buclatého klučinu, pravou čmárala na kousky papíru rozmarné karikatury k jakési milostné létací písni.

Mlčeli jsme.

Jenom temné jednotvárné rupání kolébadel a časem melancholické zahučení větru rušilo noční ticho.

Bylo mi nevýslovně teskno.

Povlovně, aniž bych si toho býval vědom, zavřel jsem oči, a jasný proud myšlenek, stává se vždy kalnějším, rozplynul se posléze v mlhavý chaos mdlých a zhasínajících jisker podřimující duše.

I zdálo se mi, že z podlahy vystoupila ženská postava, z jejíhož zdravého červeného obličeje zářila spokojenost a poklid až homérický. Stojíc přede mnou, dlouho se na mne upřeně dívala a přívětivý pohled její spočíval s neobyčejným zalíbením na mém čele.

Po chvíli, nedbajíc, že svárlivá a hašteřivá moje žena je přítomna, rozevřela náruč, šepotajíc hlasem nejlákavější Sirény:

„Ó, pojd', miláčku, v sladké mé lokty, pojd' a odpočiň si po klopotné duševní práci! Jsem bohyní bohů a zovu se literární nádenictví...“

Ve mně vzkypěla krev i žluč.

Chtěl jsem drzou bohyni po lidsku pohladit po nebožské tváři, ruka však mi zdřevěněla; neboť v tom okamžiku zazněly loretánské zvony, a já se probudil.

Žínka seděla dosud u stolku kolébajíc.

Zamyšleně naslouchala truchlivým zvukům. Když pak poslední tón v nočním tichu dozněl a jedenáctá hodina odbila, počala pološeptem jako nějakou ukolébavku zpívati starou jakousi píseň o loretánských zvoncích.

Sotva skončila první sloku, přestala náhle kolébat a sehnula hlavu, jako by napjatě naslouchala.

Po chvíli obrátila se ke mně a vidouc, že se na ni dívám, tázala se:

„Nezdá se ti, jako bys z daleka slyšel temné dunění vod?“

Naslouchaje několik okamžiků pozorněji, nezaslechl jsem ani nejjemnějšího šelestu.

Vtom zavrčel náhle pod stolem ležící buldok, a mně samému se zdálo, že mne někdo z ulice volá jménem.

Seskočiv z pohovky, otevřel jsem přivřené okno dokořán a zadíval se na ulici.

Měsíc byl za mraky. V nočním pološeru spatřil jsem na ulici státi mužskou postavu.

„Kdo to?“ volám dolů.

Postava cosi zabručela; avšak drsný chraptavý baryton byl mi předobře znám.

„Jsi ty to, doktore?“ tážu se, bych nabyl úplné jistoty.

„Jsem!“ zachraptil z temna hlas.

„Pojd' nahoru!“

„Nepůjdu!“ zněla odpověď zřetelněji. „Ty musíš se mnou!“

Privíraje okno slyšel jsem ještě doktora volat:

„Felicissima notte, signora, felicissima notte!“

Platilo to mé ženě, která byla stála u druhého okna a právě odstupovala.

Boje se, aby doktor, náruživý to ctitel Itálie a jejích zastaveníček, nespustil nějakou vřískavou serenádu, která by byla obyvatele takřka nejtišší čtvrti pražské v pravém smyslu slova poděsila, přehodil jsem co nejrychleji přes sebe svrchník, vtlačil klobouk do čela, a rozloučiv se s žínkou, spěchal jsem po schodech dolů.

Věrný buldok byl v patách za mnou.

„Co dobrého?“ tážu se před domem přítele, podáváje mu ruku.

„Musíme jít ke komisaři.“

„A co tam?“

„Zde čti!“ dí doktor, strkaje mi nějaký lístek do ruky.

Vzav lístek četl jsem při kmitavém světle blízké lampy následující řádky:

„Doktore!

Dnes po jedenácté v noci navštívíš mne v mém bytě. Přítele literátka vezmi s sebou! Hodlám dostáti svému slovu a ukázati vám d'ábla, kterého...“

Dále jsem nečetl.

Smích, jaký ve mně vzbudila prostá tato slova, byl až omamující.

Domnívajíce se, že nás čeká přátelské nějaké překvapení, ubírali jsme se Hlubokou cestou k bytu komisařovu.

Noc byla sychravá, nicméně neobvykle vlažná. Jižní větřík táhl ulicemi jako první osvěžující dech jara.

Roztrhanými chmurami pokryté nebe podobalo se děsně rozvlněnému moři, a měsíc, vymkna se čas po čase z náručí chmur, zadíval se na Prahu vždy tak přívětivě a důvěrně jako čarokrásné ještěří oko ze záhonu fialek.

Kdykoli stříbrný svit luny z mraků se vysmekl, zalesklo se mokré dláždění na několik okamžiků jako hnědá srst kuny.

Došedše k domu, v němž přítel bydlel, zastavili jsme se.

Průčelí domu bylo obráceno k severu a zůstávalo tudíž v stínu, i když měsíc z temného klínu chmur se vyhouplul.

V oknech přítelova bytu byly těžké damaškové záclony spuštěny. Jenom skulinou, kterou tvořila jedna záclona, nedotýkajíc se úplně stěny, prodírala se jasná prouha, podobajíc se na temném dláždění obrovské zlaté kadeři.

Byl to důkaz, že komisař ještě neulehnul.

Doktor místo zazvonění zatleskal rukama.

Třaskavý zvuk ozvěny rozlehl se ulicí jako několikeré zaprásknutí bičem a ztrácel se v dáli v temném zařehtání, jako by se byli démonkové pověry škodolibě do vousů zasmáli.

Takřka v okamžiku otevřela se vrata, a sluha, jenž nás očekával, vedl nás do prvního patra, kde otevřev dvéře předsíně, mlčky se uklonil a zmizel za rohem temného koridoru.

V předsíni uvítal nás komisař s úsměvem neobvyklejné uspokojenosti.

„Jsem tomu vskutku povděčen, že jste se dostavili,“ pravil, podává nám ruce, „a lichoťím si již napřed, že vás uspokojím v plné míře a že ani jeden, ani druhý z vás nebude návštěvy této litovati.“

„Ale roztrhá-li nás ďábel?“ podotknul žertem doktor.

„Bud'te bez starosti!“ odpověděl komisař vážně. „Ručím vám svou ctí –“

„Ahá!“ smál se doktor. „Máš ho na řetěze, není-liž pravda? – Nu, ovšem, ovšem! Před takovou bestií musí se mít našinec na pozoru jako před tlapou a hryzem jaguára.“

„Přesvědčíš se,“ odvětil lakonicky komisař, otvíraje dvěře do své ložnice.

„Snad nespí v tvém mládeneckém loži!“ zachechtal se opět doktor.

Svaly v doktorově obličejí chvěly se ještě smíchem, doktor sám však nepronesl již ani slůvka, neboť sotva byly dvěře otevřeny, zavyl můj buldok zhluboka tak úpěnlivě, jako by věřil smrtelný výpar, a kňuče počal se svíjeti u mých nohou.

„Prosím, račte vstoupit!“ pobízel komisař.

Doktor váhal; ba kdyby stál přede mnou, řekl bych mu do očí, že se třásl, podáváje tak neomylné důkazy své filozofické neohroženosti.

Posléze pravil poněkud ostýchavě:

„Kde se bojí pes, tam já nepůjdu!“

Abych mu dokázal, že se můj buldok nebojí, sňal jsem ocelový snubní prsten z prstu a hodil jej do ložnice komisařovy.

Pes zavyl opět zhluboka bolestně a úpěnlivě, upřel na mne úzkostlivě jiskrné oči, a vyceně alabastrové tesáky, skočil přes práh zdánlivě s nesmírným namáháním.

Našed prsten, zůstal v komnatě, a drže kořist v zubech, pohlížel na nás.

Doktor nabyl zmužilosti.

Nechtěje se dáti zahanbit zvířetem, vkročil první do ložnice; já jej následoval a komisař vkročiv poslední zavřel za sebou dvěře.

V komnatě panovalo žlutavé pološero, neboť noční lampička, hořící na kulatém stolku uprostřed jizby, vysílala jen tolik mdlých paprsků, co bys předměty kolem sebe rozeznal.

Mimo zmíněný již stolek, několik židlic, postel a skříní s knihami nenalézalo se tam jiného nábytku.

Rozhlédnuv se po komnatě, podíval jsem se mlčky na komisaře. Tento kývnul hlavou na znamení, že porozuměl.

„Jen strpení!“ pravil. „Prozatím račte si sednout!“

A chopiv se připravené láhve, dodal, nalévaje do sklenic vína:

„Zde něco k posilnění.“

Doktorovi a sobě nalil do sklenic obyčejných, průzračných, mně do sklenky barvy temně rubínové.

„Tobě, co ctiteli Rougetovy nesmrtelné písně, musíme i bílé víno nalévati do nádoby krvavé,“ pravil s úsměvem a dodal povýšeným hlasem:

„Nuže! – Qu'un sang impur abreuve nos sillons!“

Sklenice zařinčely.

Stoje opakovali jsme přípitek po příteli a vyprázdnili sklenice jedním douškem.

Nato zasednuvše za stůl, čekali jsme, co bude následovati.

Komisař, popošed ku stěně, ku které jsme byli obráceni obličejem, zmáčknul jakési skryté péro.

Mžiknutím oka otevřely se tajné tapetové dvěře a oslňující jasno vniklo do ložnice.

Mimovolně zamhouřil jsem oči, neboť světlo bylo tak intenzivní, že mohl jsem mu jenom znenáhla přivyknouti.

Po nějaké chvíli otevřel jsem pomalu oči.

Oslňující světlo vycházelo z malého výklenku, v němž na černém čtverhranném stolku stála velká argandská lampa.

Výklenek i ložnice byly tak jasně osvětleny, že navzdor své krátkozrakosti viděl jsem vše tak zřetelně, jako bych se díval nejostřejšími skly.

Ve výklenku pololeže a polosedě spočíval na pohovce černě oděný muž prostřední postavy.

Obličej jeho byl bledý a chladný jako kararský mramor, ba zdálo se, jako by byl v příšerně bledé tváři duševní klid zkameněl.

Vysoké čelo jeho bylo směle vyklenuto, a havraní vlas nad čelem vzdorovitě rozježen.

Dolní část obličeje, zvláště kolem úzkých přimodralých rtů pohrávající úsměv jevil až nápadnou podobnost s tváří komisařovou.

Mlčky pokynul mi komisař, bych se přiblížil.

Uposlechl jsem.

„Sáhni na jeho čelo!“ pravil tiše.

Sáhnul jsem na čelo; bylo v nejvyšší míře rozpáleno.

„Sáhni mu na ruku!“ pokračoval přítel.

Uposlechl jsem.

Ruka byla studena jako led.

„Nyní se mu dívej do očí!“

Upřel jsem zrak svůj na zamhouřené oči tajemného hosta.

Víčka byla namodralá a takořka průsvitná, oko bylo dle všeho temné a pohled jiskrný.

Vtom komisař cosi zašeptal a postava otevřela oči.

Z oka temného jako noc šlehl démonický blesk.

Pronikavý, v hlubiny duše se vrývající pohled vášnivě rozjiskřeného oka nemohl jsem snést.

Sklopil jsem oči.

„Nuže, dívej se mu do očí!“ vybízel znovu komisař.

Opět jsem se zadíval.

Oko plálo nevýslovným žářem rozvlněné náruživosti, ba chvílemi sršely z něho jiskry takřka krvavě.

A přece se zdálo, jako by ochrnutím nervů pohyblivost oční byla přerušena, neboť zkoumaje blíže byl by ses přesvědčil, že zrakové osy odstupují stranou, zřítelnice že jsou neobyčejně rozšířeny a duhovky reagují lenivě.

Bylo to kalné, ztrhané, bděním a namáháním chorobně zachmuřené oko učencovo, z něhož však sálal divoký oheň plamenné duše básnické.

Po chvíli mi opět komisař mlčky pokynul, abych si sedl, a počal mluvit:

„Hleděl jsem dostáti slovu. Doktor si přál spatřiti ďábla – zde jej má před sebou! –

Především dlužno však připomenouti, jakým způsobem jsme se zmocnili této vzácné kořisti, po které snad tisícové jalových a pověřčivých spiritualistů po celý trudů a svízelů plný svůj život marně touží.

Přemýšleje jednoho jitra o způsobu, jímž bych netoliko vašemu přání vyhověl, nýbrž i sázku vyhrál, obdržel jsem dopis, v němž se mi přepodivná, v pekelné výhni zplozená a na výsluní horoucích muk odchovaná kreatura sama nabízí, že mě navštíví.

Jsa slepé náhodě povděčen, přijal jsem nabídnutí tak neocenitelného druhu s nelíčenou radostí.

Pozval jsem vás tedy dnes k sobě, abyste sami rozhodli, může-li tvor, kterého zde před sebou vidíte, činiti nároky na titul tak extrémní.

Abychom se však dopídili ryzí pravdy, bude nutno použití všech možných prostředků. Budeme snad musit jednati se srdcem kameným, s duší obrněnou proti všem nástrahám ostrovtipu a sofistikých frází.

A proto navrhuju, abychom našeho hosta natáhli – na skřípec!

Kdybychom žili v barbarském středověku, zaopatřili bychom si nástroj strašný a hrůzný a za nesmírných tělesných bolestí vynutili bychom na nešťastné oběti vyznání – dle středověkých obmezených pojmů spravedlnosti jediné platné, nicméně mnohdy přece jen lživé.

Krvavé tortury středověku byly už skoro všady zrušeny; nám nezbývá tudíž nic jiného než vzíti útočiště ku skřípci století filozofického.

Tímto skřípcem jest – logika. Jen důmysl, hloubka a promyšlenost otázek, jež se oběti kladou, mohou sloužiti k odhalení pravdy,

kteřá se nesmí nikdy vnučovati. Teprve z odpovědí, často vzájemně si odporujících, nutno matematikou myšlenek stanoviti konečný výsledek.

Jen tento způsob inkvizice zbývá našemu století, poněvadž jest rozumem, citem a lidskostí oprávněn.“

Napjatě sledoval jsem jasný proud napolo humoristických, napolo vážných myšlenek, jež komisař plným zvučným hlasem pronášel.

Když se odmlčel, pokynul jsem hlavou na znamení, že s návrhem úplně souhlasím.

„Nicméně vymíňuji si jménem delikventa nepatrnou odchylku od všeobecného způsobu vyšetřování,“ pokračoval komisař po chvíli. „Přejet' si, aby nemusil na každou otázku odpověděti, neboť odpověď na pošetilou otázku soudcovu může býti pravdě více na úkor než nejdůmyslnější vytáčky obžalovaného. Abychom však z jiné strany zachovali způsob obvyklý, žádám vás, abyste si výroky delikventovy zaznamenali.“

Po těchto slovech ukázal na stůl na několik lístků bílého papíru, a podáváje mi na obou koncích opravenou tužku, dodal:

„Jak vidíš, připravil jsem ti vše, co může úzkostlivou duši steno-grafa upokojit.“

„A ty, doktore,“ obrátil se k příteli skoro sklíčeně na stolicí sedícímu, „hled' nyní svými sylogismy nešťastnou oběť vehnati v nastražená osidla, aby se vpravdě lačných drápech tvého ducha ani pohnouti nemohla. Triumf tě nemine!“

Nato si komisař sednul na stolicí nedaleko dveří, a podepra si rukou hlavu, více nepromluvil.

Neznámý na pohovce po celou dobu komisařovy řeči ani se nepohnul.

Chladně a lhostejně díval se na mne, když jsem si upravoval papír před sebe, chladně a lhostejně upřel pronikavý zrak svůj na doktora, když si několikrát zhluboka odkašlal, aby zahájil moderní inkvizici.

První otázka, splynuvší z přečtených doktorových rtů, nesvědčila právě o náležité přítomnosti ducha; avšak tón, jakým byla pronesena, dodával jí rázu tak mysticky velebného, že by se byl po domácku naladěný duch poctivého šosáčka posvátnou hrůzou zachvěl.

„Kdo jsi?“ tázal se doktor.

Postava nepohnuvši sebou neodpověděla.

„Jak se nazýváš?“ zněla po chvíli druhá otázka.

Postava odhrnula poněkud hoření ret, ale neodpověděla.

„Odkud jsi?“ pokračoval inkvizitor.

Postava vztyčila hlavu, ale ani tentokráte necekla.

„Co zde chceš?“ táže se doktor počtvrté.

Postava jaksi mrzutě pootevřela ústa, zívla a teprve po delší přestávce odpověděla táhlým, dutým hlasem:

„Málo – skoro nic.“

„V čem záleží to málo?“ táže se doktor dále, chytla se slůvka jako tonoucí stébla.

„Chci se povyrazit,“ odpovídá postava hlasem zvučnějším. „Éterické sféry, v nichž jsem se až dosud vznášel, znechutily se mi; přišel jsem se na několik okamžiků podívat do slzavého údolí bláznů, abych se zasmál matohlavým kozelcům bezcitných duševních trpaslíků.“

„Narážíš snad těmi slovy na nás?“ vskočil doktor mluvícímu do řeči. „Vyprosím si všechny urážky!“

„Ani mi nenapadlo!“ dí neznámý. „Odpověděl jsem pouze na otázku, maje za to, že pravda nikdy a v nižádném rouše nemůže, či vlastně nemá býti urážlivou.“

„Pokračujme!“ vece doktor prudce. „Kde tedy chceš hledat ty bezcitné duševní trpaslíky, o nichž mluvíš?“

„Kde jinde, ne-li v lůně nesnášenlivosti?“ odpovídá postava klidně. „Jen tam, kde s olympským poklidem trůní sebezbožňování na vlastním rozumku, jen tam, kde hlavy i srdce netrpí podle sebe soupeřů, nýbrž vše, co v obor jejich třeba mimovolně zabloudí, ničí,

drtí a za sveřepého smíchu nohama šlapou, kdež jinde, nežli tam, kde nadutá vševědoucnost a nabobtnělá univerzální geniálnost chladně a pyšně hlavou pohodí, když nešťastník...“

„Leč kde je to?“ přerušil doktor netrpělivě cizincovu řeč.

„Mezi filozofy,“ zněla odměřeně a chladně odpověď.

Po tak bombasticky frázovitě introdukci byl dojem chladné, nepředvídané odpovědi mocného účinku.

Doktor, filozof to par excellence, svrástil čelo, jako by byl nejčernější mrak hněvu zahalil jeho duši; nicméně nepronesl ani slůvka, když cizinec pokračoval:

„Zbudovali stereo systémů, a systémy jeden po druhém se zřítily, aniž by byly lidstvu prospěly.

Nejtužší, nejzarytější boje vedli za své myšlenky, avšak myšlenky, nedadouce se povražditi jako legiony lidí za titěrné vrtochy jednotlivců, skláněly dobrovolně pyšně své šíje do oprátky času, a všeničící čas, pordousiv chorobné dítky ztřeštěných mozků, složil je podle sebe do hrobu zapomenutí, z něhož jen časem některý filozofický archeolog vyhrabe zpukřelé jich kosti, aby jimi pozdější pokolení lidské trochu poškádlil a spolu pobavil.

V divuplné dílně myšlenek obyčejných smrtelníků bývá tajemné chvění mozkových nervů obyčejně v tak vzorném nesouzvuku, že dokonalá harmonie náleží k nejrůžším úkazům.

A proto jsou myšlenky geniální, tyto meteory lidského ducha, tak vzácnými jako světové převraty.

Nad nepřehledným davem bludiček září jen tři hvězdy jasně jako věčné slunce: Aristoteles, Locke a Kant. Připoj k nim jména Bacon a Newton – a budeš skoro hotov.“

„Domníváš se snad býti důmyslnějším některého, jež jsi byl právě jmenoval?“ tázal se uštěpačně doktor.

„Nikoliv!“ zněla odpověď. „Nestanoval jsem formy myšlení jako Platonův žák Aristoteles, nestvořil jsem nauku o duši jako Baconův nohsled Locke, nenaznačil jsem meze lidského poznání s tak ge-

niální určitostí jako Kant, aniž jsem založil filozofii přírody jako Newton.

Nepůsobil jsem s Voltairem, Rousseauem a encyklopedisty k rozšíření idejí, jež vyvolaly francouzskou revoluci.

Nejsem původem zákona o reflexi paprsků, aniž jsem první vysvětlil pravou podstatu duhy jako Descartes, v jehož filozofické šlépěje později Spinoza vstoupil.

Nejsem původcem systému idealismu ve smyslu Fichteho, jehož já bylo vším a jemuž veškerý svět byl pouze výtvořem vlastní činnosti.

Nesepsal jsem filozofických spisů hádankovým slohem jako Hegel, který mluvě s nesmírným opovržením o zdravém lidském rozumu, nejnepatrnější věci vykládá způsobem delfského orákula.

Nedospěl jsem tak daleko jako Leibnitz, bych mohl pronést větu, že každá bytost, přispívajíc k dokonalosti celku, jest určena k blaženosti – ačkoli viděl miliony bytostí nešťastných vinou cizí...

Neprohloubal jsem jako Spinoza systematicky a s podivuhodnou konsekvencí panteismus, mezi materialismem a monoteismem se kolísající, onen panteismus, jenž jedním, naprosto dialektickým okem šilhá po důslednosti a závírce, kdežto se mu druhé oko kalí mystickou mlhou, kterou mu chaotické citové blouznění místo filozofického lorňonu do oka vtlačilo.

Nebyl jsem Schellingem, jemuž newtonská filozofie přírody byla příliš nepatrnou, kterého však smělé spekulativní perutě povznesly na éterických vlnách bujné fantazie až do říše, v níž kraluje jakožto romantik filozofů...

Nikdy nestál jsem co přívrženec ateismu nebo deismu před tribunálem ortodoxních dogmatiků – a přece se dívám tak jasně kolem sebe, že duch můj časem se děsí té jasnosti; neboť uprostřed bídy, svízele a neštěstí vidím pelešiti se bezcitnost jako nejvilnější bakchantku se zálibou právě epikurejskou.“

Domnělý ďábel umlknul.

Byltě mluvil s lehkostí a uhlazenou elegancí diplomata.

Obličej jeho zůstal chladný, ani mráček nevole jej nezastřel; toliko ku konci řeči náhle hlas jeho změknuv a počal se chvěti, jako se zachvívá jasná slza v heboučkých sametových řasách trpící nevinnosti.

Doktor naslouchal s patrnou zvědavostí a přesvědčil se, že zde sedí proti soupeři, jemuž netoliko přednosti, nýbrž i poblouzení vědy od známého Cartesiova výroku „Cogito, ergo sum“ až po vymoženosti naší doby nejsou neznámy.

Avšak duch doktorův křečovitě se svíjel jakousi neuvědomělou nepřizní a záští, čehož nejlepším důkazem byla následující otázka:

„Proč se tedy nestaneš mesiášem lidstva sám? Proč nevymyslíš systému důkladnějšího, který by celý svět před duševním i fyzickým úpadkem zachránil!“

Jiskrný pohled neznámého utkvěl při této otázce na doktorovi.

Spočívalo v něm tolik trpkého úsměvu jako v pohledu duchaplného muže, když vidí před sebou blahobytem vytylého šosáka vysmívajícího se duchu, že v boji za ideu ztratil netoliko vše, co blaží, nýbrž i to, co je nevyhnutelně potřebno.

Tajemný host neodpověděl.

Doktor pokračoval:

„Nuže, pověz, bude-li stav ten trvati dále?“

„Žel přirozenosti lidské – snad věčně. Člověk miluje jen potud zásady filozofické, pokud mu lahodí a pokud jsou mu pohodlny; jakmile se mu stanou závadou v některé, sebenepatrnější libůstce, zahodí je jako kteroukoli jinou zvetšelou okrasu.“

Lidé, kteří si způsobem nejlacinějším získali povrchní vzdělání, domnívají se tím míti práva na život bezstarostný, plný růží a sybaritských radovánek.

Nalézajíce nejvyšší blaženost v nečinnosti, nechají jiné za sebe pracovat, a honosíce se svým hříchem, tvoří ony pluky slávy a roz-

košelačných pijavic, z nichž rekrutuje nejhnusnější egoismus nejgeniálnější své členy.

A ti, kdož za ně pracují, kdož za ně umírají, jsou nástrojem, jenž sama sebe tráví; ne však z obětovnosti šlechetné, nýbrž pro kus nejnějnějšího chleba.“

V obličejí doktorově jevila se nevrlost.

Zdalo se, jako by předobře cítil, že slova neznámého muže týkají se pod rouškou všeobecnosti takřka výhradně jeho osoby.

Nemoha nebo nechtěje zřejmým odporem projevití svou nevrlost, dal dosti zručným sofistickým obratem myšlenkovému proudu jiný směr, a vymknuv se z nepohodlných drápů železné logiky neznámého, hodil jim indirektně za obět mou nepatrnost.

Ironicky se usmívaje pravil:

„Což nemáme básníků a literátů, kteří svými ideály lidstvo povznášejí?“

„Ovšem, že máte muže, kteří v nejlepším úmyslu hleděli lidstvu naznačiti cestu k blaženosti, avšak výsledek jich namáhání je skoro imaginární...“

Obětovali se, mnozí se zakrváceli, a lidstvo uznávajíc vděčně obět a dobrořečíc svým věštcům, zapěje časem hlučné hosana k jich oslavě – a řídí se opět svými choutkami, žije dále v starém klamu a bludu, vrhající se ve své bezmyšlenkovitosti vždy opět takřka s šíleným jástem ve fantasmagorické náručí vášní a náruživosti.

Čarovným prutem své obraznosti vykouzlili básníci již všechny možné ideály od svrchované dokonalosti až po nejhnusnější obraz zločinu; a lidstvo, ohřívajíc se na výsluní nesmrtelných vzorů, stávalo se bohy i ďábly, jak je Shakespeare...“

Doktor vypukl v řehtavý smích.

Když se byl poněkud utišil, tázal se s jizlivou ironií:

„Snad se pekelná vaše milost nezabývá také veršotepstvím?“

„Nikoliv, tak dalece jsem se nezapomněl. Neexistujeť poezie pouze ve verších. Jsou momenty v životě lidském, v nichž spočívá více

poezie nežli ve verších všech věků. A v těchto momentech kouzlívá srdce lidské ryzí básně neskonale krásy; můžeš je procítit a procítíš je; avšak o uvedení ve verše...”

„Patrnot“, přerušil doktor opět cizincovu řeč, „že ráčíš těžiště svého ducha nositi namísto v hlavě – v srdci. Rač se polepšit, neboť směr tento jest duchu záhubnější nežli louskání nejtěžších matematických problémů, jako je například –“

A doktorská moudrost zůstala rozkošně nematematicky v povrchních písčínách pouhých příkladů vězet.

Cizinec však odpověděl hlasem vážným:

„Jako například temná teorie špirálky...”

Doktor se zamlčel; vřela v něm žluč, že byl postižen dle jeho mínění v tak blbě nepatrnosti.

Morální porážku a zahanbení nesl tak těžce jako nadutý boháč přesvědčivší se, že ani s miliony nelze vše vykonati podle paragrafů zpukřelého jeho mozku.

Použiv nastalé pauzy, rozhlédl jsem se po komnatě; neboť již po delší dobu se mi zdálo, jako by papír, na který jsem čmáral stenografické hieroglyfy, nabýval znenáhla jakéhos nádechu jasně zelenavé barvy.

Avšak i po komnatě bylo jako průsvitná mlha rozlito totéž zelenavé světlo, a jiskrné paprsky argandské lampy vlnily se tím mlhavým vzdušným mořem, rozkládající je v různé, mramoru podobné vrstvy jako žiliny stříbra malachitovou rudu.

Komisař seděl u dveří na stoličce se skloněnou a o dlaň podepřenou hlavou.

Nemoha mu viděti do obličej, obrátil jsem se k doktorovi.

Pohled na něj byl skoro děsný; hněvem uzardělá tvář jeho vypadala v zelenavém světle v pravém smyslu slova příšerně.

„Nezdá se ti, doktore“, otázal jsem se jej tiše, nakloniv se k němu, „jako by bylo po komnatě rozlito zelenavé světlo?“

„Což jsi se zbláznil?“ ušklíbnul se mrzutě. „Co ti napadá! – Piš! Chci se opět tázat.“

Nejsa spokojen s odpovědí, podíval jsem se na cizince.

Bílá, jasná zář argandské lampy byla nejspíše intenzivnější nežli zelenavý vzduch, cizince obklopující, neboť obličej jeho byl na smrt bledý jako dřívě.

Nakloniv se nato ku stolu, bych mohl dále psáti, zpozoroval jsem, že se barva papíru nezměnila, a mysle si, že rozdurděný doktor pro uraženou samolibost ani nepozoruje, co se vůkol děje, dal jsem znamení, že jsem ku psaní připraven.

Doktor si odkašlal a počal mluvit:

„Podobným mudřilkováním nepřijdeme ku konci. Vše, co jsi byl až dosud pronesl, může pronést každý, kdo jen poněkud přemýšlel. Důkazy o tvém nenebeském původu to nejsou a my přece nemůžeme dřívě uvěřiti, dokud nás nepřesvědčíš.“

Doktor se odmlčel, čekaje několik okamžiků, zdali tajemný noční host něco odpoví.

Když však tento setrval v mlčení, aniž by se byl pohnul, pokračoval doktor, potutelně se usmívaje:

„Sáhnete ti tedy na puls vševedoucnosti! Pověz nám, jsou-li v Měsíci tvorové nám podobní čili nic.“

Přes obličej cizincův přeletěl úsměv útrpnosti.

„Mohl bych,“ pravil, „odpověděti slovy Voltairovými. Když mu kdo si tuto otázku předložil, odpověděl, že je otázka ta právě tak pošetilá jako člověk, jenž maje jistý druh hmyzu domnívá se, že každý člověk musí být obydlím těchže neb aspoň podobných tvorů. Možno jest to, avšak důkazu není.“

„Výborně!“ zavýsknul doktor. „Toť roztomilý důkaz bez důkazu!“

„Není to důkaz, poněvadž jste se po důkazu nepídili; je to prostá odpověď na vaši otázku,“ odvětil chladně cizinec.

„My však chceme důkaz,“ jásal doktor, domnívaje se, že se vítězství již již kloní k jeho straně.

„Přesvědčte se sami!“

„Ale jak? – Leč dobře! Promineme ti důkazu, budem-li se moci přesvědčiti sami. Či máme snad letět do Měsíce?“

„Nikoliv!“

Obývají-li Měsíc lidé neb tvorové pozemšťanům podobní, pak zajisté hvězdářští jich koryfejové zevlujou na zeměkouli s onou nechevalerskní zvědavostí jako vaši astronomové na odvěkého trabantu a mají aspoň tolik matematických vědomostí, aby rozeznali trojhran od čtverhranu neb kruhu.

Prostičká konstrukce, ovšemže ohromné geometrické figury na rovinách zeměkoule – bude-li jen takovou, aby ji obyvatelé Měsíce netoliko zpozorovali, nýbrž i z několikerého opakování téže figury domnění čerpati mohli, že snad úmyslně znamení to bylo dáno – dostačí, aby tvorové ti experiment opakovali a dokázali...“

„Že není třeba ďáblů,“ vpadl pateticky doktor mluvícímu do řeči, „aby lidé zvěděli praobyčejný rezultat logické kombinace. Tímto způsobem nás pekelný váš majestát nikdy nepřesvědčí o horoucím svém původu.“

A růžový rozmar páně doktorův stal se po pronesení posledních slov patrně intenzivně růžovým, ba purpurovým, neboť vážený, vždy ohleduplný vlastník doktorského diplomu vyskočil zcela bezohledně ze stolice a tleskaje rukama počal po pokoji v pravém slova smyslu kankánovati.

Nalézal-li se v pavučinové síti své marnivosti, podle které v jeho přítomnosti každý ideolog v imaginární myšlenkové procházce musil drcnouti o kámen, nevím; ale tolik jest jisto, že veškerá bytost jeho zářila tak nevýslovnou spokojeností, jako by si byla nesmrtelná duše jeho ze všech svých hříchů utkala nimbus blahoslavence.

Poslední slova tajemného hosta budila onen druh trapného dojmu, jako když slyšíš zpěváka pozbývajícího krásného svého hlasu, a přece se nutícího, aby dojemnou píseň přednesl s citem.

Jsi přesvědčen, že je prodchnut poezií písně, a přece se bojíš, že ji nedokončí, právě tak jako se bojíš o člověka myslícího, o němž tušíš, že co nejdříve mysliti přestane.

Zdálo se mi, že myšlenky neznámého, počínající postrádati pevné, neproblematické půdy, mohou každým okamžikem zabřednouti v pohodlnou kolej všední konverzace.

Domnělý démon spočíval na pohovce pololeže jako na počátku inkvizice zcela klidně; avšak na smrt bledý obličej jeho byl uchvacujícího výrazu.

Nebyla to chorobná barva, jakou bázeň, farizejská pokora neb oulišná podlízavost barví líce zbabělců, padouchů a otroků, nýbrž ona mramorová bledost, která jen proto v duši pozorovatele budí sympatii, poněvadž sousedí s očima, z nichž září ohnivá heroická duše.

Jenom časem, když se na rtech zachvěl stereotypní sardonický úsměv, zdálo se, že duši svírá divoká nevýslovná bolest, a obličej na byl pak na okamžik děsného, ba až příšerného výrazu zoufalce.

Když se byl doktor dosyta pokochal rozmarným křepčením a rozpuštěným smíchem, usednul opět na stolicí a apolektická jeho tvář zazářila radostí, jako by vítala duši vracející se z rajských lučin naivní bezmyšlenkovitosti.

„Pokračujme! Pokračujme!“ volal vesele s bojechtivostí nadšeného gladiátora, jako by měl nové vítězství jisté.

„Především však,“ pokračoval s přídechem škodolibosti, „vyznej sám, žes klopýtnul přes problematický pahejl vlastní své vševědoucnosti a že navzdor protestující uražené marnivosti zasluhuješ nejvzornější mravní pardus.“

„Ráčíte býti příliš milostiv,“ zněla odpověď, „že nenavrhujete pardus fyzický.“

Trest a opět trest! Za každou malichernost trest!

Trestáte, jak dítě abyste napravili, a přece jest výsledek lidumilných vašich snah tak obrovsky trpaslický, že se zdá, jako byste trestali jen pro rozmnožení trestuhodných.

Od pravěku vznášejí se tresty všeho druhu nad lidstvem jako andělé, střežící s plamennými meči vchod do svatyně spravedlnosti, a přece jedině povlovný postup pravé vzdělanosti poskytuje jakous takous naději, že zločinů bude ubývatí.

Či trestáte pro výstrahu? Tisíce let už pro ni trestáte, a výsledek hrozných a nelidských výstrah je ten, že není zločince, jenž poslouží za výstrahu, nezasluhoval by spolu koruny mučedníka.

Neštěstí a zločin bývají tak úzce spojeny, že nelze rozeznati, kde první končí a druhý počíná; neštěstí i zločin uchvacují duši a vžírají se v ni s tak mystickou mohutností, že potřebí titánské energie, aby člověk, jsa nešťasten nebo dopustiv se zločinu, opět se vztýčil a povznesl...

Vy jste trestali a trestáte dosud zločiny, aniž byste je hleděli včas předejít. Ba, vy trestáte i nevinné dítě, když přestoupí nepochopitelné pro ně zákony, jež nejsou ni dílem přírody, ni rozumu, alebrž často pouhým vrtochem přihlouplého otcovského mozku.

Nuže, jen trestejte dále, zaslepení otcové, nevinné své dítky!

Trestejte, abyste jim metlou vštíplili rozdíl mezi dobrem a zlem, o čemž vy sami míváte harlekýnské pojmy; a když z přirozené křehkosti vašemu domlouvání a trestání navzdor opět se dopustí téhož přestupku, nuže, trestejte jich dvoj- i trojnásob pro vlastní svou duševní nedospělost, pro vlastní slepotu ducha a pedagogickou zvrhlost: vždyť jste, ubozí rytíři humanity, nebyli s to, abyste přečinu předešli!

Namístež zatvrzujícího, nenapravujícího trestu starejte se raději, aby hlavní dvě zřídla přestupku znenáhla vysychala: starejte se o ulevení bídy a o krocení vášní.

Fráze, že jenom pravé vzdělání vášně opanuje a bídě uleví, bude tak dlouho opakována, dokud se nestane skutkem.

Mimovolně tanou mi na mysli zápisky deportovance, uveřejněné asi před třiceti lety v anglickém jednom listě.

Nelíčené vypravování nešťastného zločince končí as následujícími slovy:

„Spisovatelé románů a divadelních her bavívají obecnstvo dosti zhusta historkami ze života darebáků.

Základní rysy k těmto obrázkům bývají čerpány z deníků neb ústního podání jiných osob; avšak přes všechnu pikantnost a pravděpodobnost zůstává původ zločinu a pravý život tříd zločinem se živících zahalen rouškou tajemství.

Jakž možno napravit celou zbídačelou a zchátralou třídu, když ji dosud skoro nikdo svědomitě neprozkoumal?

Moje matka byla snad nějakou komornou nebo švadlenkou. Což mohu za to já, že snad byla některým členem parlamentu svedena?

Když snad nešťastná matka plod své slabosti místo v kolébku do košíčku vložila a hned nato, snad vroucně za moje štěstí se modlíc, zemřela – možná, že právě v tu dobu ctihodný můj pan otec hřímal ve sněmovně o zkažených mravech a přibývající zpustlosti, nepřipomena si ani zdaleka, že on sám v okamžicích své křehkosti rozmnožil počet banditů o několik členů vlastní své krve.

Kdyby se dbalo rady člověka mého rázu, řekl bych tvůrcům zákona jen tolik:

Ah, pánové, račtež se postarati o řádné vzdělání každého jednotlivce a poskytněte mu prostředky, aby si poctivě mohl vydělati každodenní svůj chléb; neboť ubožákům dbajícím o čest a nalézajícím se již od narození na pokraji zločinu nezbývá nic jiného nežli po dvacet let konati, co na nich po dvaceti letech vykoná kat.

Oprátka, kulka neb zoufalý skok z mostu – tak smutný život jiným způsobem nekončí...“

„Klasicky! Klasicky!“ jásal doktor. „Tak vzorně ideální apologii zločinu jsem už dávno neslyšel. Škoda, že není ta historka o deportovaném bastardku tklivější, aby nás aspoň rozplakala.

Nu, jen nekaboň čelo! Vždyť my se vyznáváme z hříchů svých křehkostí, svatosvatě slibujíce, že posypeme hlav svých popelem

a budeme se káti – avšak, abych upřímně se vyznal, ďáblem tě přece nenazveme.“

Již jsem se domníval, že hlava cizincovy trpělivosti skouklí se pod gilotinou nejnepřátelných doktorových úšklebků.

Avšak tajemný host seděl na pohovce zcela klidně; v mramorové jeho tváři zračil se týž klid a táž mrazivá lhostejnost jako na počátku inkvizice, a jenom ústa na okamžik křečovitě se stáhla k trpce jizlivému úsměvu, jenž by byl i štětec Hogarthův v šílené rozpaky přivedl.

Zelenavá barva vzduchu byla mezitím přešla v barvu jemně růžovou, a sice tak povlovně, jako když bůže jitra průsvitnými prsty odhalujíc temný závoj noci vysílá první paprsky zory do světa, aby se rozloučily s prchajícími stíny šerého jitra.

Znenáhla i jasné, takřka magnesiové světlo argandské lampy bylo přemoženo, a na smrt bledý obličej tajemného hosta jemně se zruměnil.

„Vstaň!“ obrátil se doktor po chvíli ke mně. „A vyndej ze skříně kteroukoli knihu! Zkusíme, vztahuje-li se vševědoucnost pekelné majestátnosti na všechny obory literatury.“

Jsa dychtiv, obstojí-li domnělý ďábel i tuto zkoušku, vstal jsem a vyňal knihu ze skříně.

„Rozevři knihu!“ komandoval doktor.

Otevřel jsem knihu zcela náhodně.

„A nyní dej pilný pozor,“ pokračoval doktor, „zasluhuje-li vzácný náš delikvent pochvalu jako žák naučivší se úloze čili nic; vždyť víš, že bychom ho milerádi postavili na místo hanby.“

„Co stojí v knize?“ obrátil se doktor k cizinci.

„Báseň,“ zněla pravdivá odpověď.

„Nápis její?“

„Blázen toledský.“

„Ah – par Viktor Hugo!“ zvolal doktor radostně. „Citez! Citez l'original!“ hulákal dále po francouzsku.

A cizinec citoval slovo za slovem následující verše:

„Gastibelza, l' homme à la carabine,
chantait ainsi:
Quelqu'un a-t-il connu Donna Sabine?
quelqu'un d'ici?

Dancez, chantez, villageois, la nuit gagne
le mont Falù; –
le vent, qui vient à travers la montagne,
me rendra fou, oui, me rendra fou.

Dancez, chantez, villageois, la nuit tombe!
Sabine un jour
a tout donné, sa beauté de colombe,
et son amour.

Pour l' anneau d'or du Compte de Saldagne,
pour un bijou –
le vent, qui vient à travers la montagne,
m'a rendu fou, oui, m'a rendu fou.“

Po čtvrté sloce přerušil doktor plynňou cizincovu franštinu:
„Nyní však se pokusme o překlad!“

Odloživ knihu zasedl jsem opět za stůl, bych pokračoval v steno-
grafických zápiskách.

„Překlad?!“ zadivil se neznámý. „Jaký to nápad žádati překlad pís-
ně! Žádejte cokoli, jen to ne! Pabásnit můžete ovšem každou báseň,
a přejete-li si, bych podal volné pabásnění, jsem hotov sdělit ji se
všemi odchylkami, jež jsou samotvořící fantazii dovoleny.“

„Souhlasíme!“ zvolal doktor.

Tajemný noční host počal poté vypravovati jakési úryvky z nějaké staré novely.

„Asi před třiceti lety bylo v jedné z nejpustějších uliček pražských pustěji než obyčejně.

Ulicí váł ostrý prosincový vítr; brzo zakvílel z temna a úpěnlivě, brzo zase vesele zafičel, jako by si zavýsknul, a opět hýkal bolestně, jako by váł pohřební píseň...

Z polozbořeného domku vyšlo podvečer děvče a pospíchalo, bázlivě vůkol se ohlížejíc, do vedlejší ulice.

U vrat panského domu se zastavilo, setřelo zástěrkou slzy z obličejů a povzdechouc zazvonilo.

Dvířka u vrat za chvíli se otevřela a mrzutá portýrova tvář se objevila.

„Co chcete tak pozdě?“ zahuhňal nevlídný hlas.

„Ah – tys to?“ dodal portýr vlídněji, poznav dívku. „Dobře, že jsi se přec jednou rozmyslila – já ti to vždycky říkal, že dříve či později – A pán už se beztoho počínal hněvat. – Což jsem se k tobě dost nenaběhal? Co? – Po dvě leta skoro každý měsíc několikrát. – A pročpak právě dnes?“

„Ved' mne k pánovi!“ pravila dívka šeptmo třesoucím se hlasem, vstupujíc odhodlaně do průjezdu.

Dvířka se zavřela – na ulici nebylo živé duše.

V polozbořeném domku, z kterého byla dívka vyšla, osvěcovala v tutéž dobu tenká lojová svíčka malou nizoučkou komůrku v třetím patře.

Na chatrném loži ležel nemocný mladík, ani se nehýbaje.

Obličej jeho byl chladný, avšak oko, těkajíc netrpělivě po komnatě, pláło zimničním ohněm.

Zdálo se, že nemocný někoho očekává.

Dlouho čekal marně, a teprv když devátá večerní odbila, zarupal na schodech lehký krok a někdo plíživě se blížil ke dveřím.

Když se dvěře otevřely, objevila se na prahu bledá dívka, a oči nemocného rozjiskřily se nevýslovnou radostí.

Slabé světlo lojové svíčky ozářilo dívčinu.

Bledý obličej její byl uzardělý zimou a rozčilením...

Byla to tatáž dívka, která byla zvečera vstoupila do průjezdu panského domu...

Přinesla léky a potravu.

Nemocný se netázal, kde vzala peněz; avšak když dívka, sklonivši se k lůžku, podala mu ruku, stiskl ji křečovitě, a ve vyhaslém oku zatřpytila se slza jako démant. – – –

Urovnávali jste někdy podušku pod hlavou umírajícího? Dívali jste se někdy v kalné, hasnoucí již oko, v němž zachvívající se praskové života povlovně dokmitávají...?

Moje krev víří žilami a žene se k mozku, a hlava má pálí... Zdá se mi, jako by v mém srdci sladce a přece nevýslovně bolestně doznívala píseň lásky.

Se zatajeným dechem naslouchám dojemné té písni, ňadra se mi vlní, oči se kalí, a v chaotickém pološeru vidím bledou trpící ženštinu s trpce zádumčivým úsměvem na rtech...

Ó, znám tě, znám...!

Tys bděla u jeho lože jako strážný anděl, tys mu slíbala smrt z očí, tys jej zachránila, když umíral – hlady...

Za krátký čas se uzdravil.

Bláhové děvče upřímně mu vyznalo, že obětovalo sebe, by jej zachránilo, a bylo – odkopnuto. – –

Minula léta...

Mladík stal se bohatým, vzdělaným, filozofujícím mužem, stal se kapacitou vědy a mecenášem umění, žil šťastně, žil... Avšak o tu, která mu přinesla největší oběť, nestaral se; ba ani na ni nevzpomenul.

Potulovala se světem v hadrech a největší bídě. Porodivši hochu, žebrala – a vyžebrala právě tolik, aby bastarda..."

A cizinec nedokončiv věty náhle se odmlčel.

Rozhlédl jsem se po komnatě.

Růžová barva vzduchu byla mezi tou řečí přešla v purpur.

Tajemný noční host, sedící na pohovce, zdál se býti obklopen krvavými červánky zapadajícího slunce.

Byl to okamžik vsutku uchvacující.

Komisař dosud seděl na stoličce se skloněnou hlavou jako dříve; avšak doktor jevil nápadnou, neobyčejnou změnu.

Seděl, jako by se byl proměnil v kamennou sochu.

Apoplektická jeho tvář byla temně zbrunátněla; čelo bylo svraštěno a zakaboněno, oči vypouleny, ruce křečovitě v pěsti zaťaty, a jenom rty jeho se chvěly...

Tajemný cizinec po chvíli vstal a přiblížil se k doktorovi, jenž na něho vytřeštil oči, jako by před sebou viděl noční příšeru.

„Ano,“ počal cizinec opět mluvit měkkým chvějícím se hlasem, „ten vzdělaný, filozofující necitelník odkopnul matku i dítě, hově si v sobeckém přepychu a nádheře...“

Leč odpusťte! Vy se chvějete, pane doktore! Snad cítíte soustrast, snad se bojíte, že matka i syn dopustili se z bídy nějakého zločinu? – Ó, buďtež bez starosti! – Nešťastná matka už dávno práchniví, a bastard, o němž jsem se zmínil, jsem – já...“

„Dáble!“ vykřikl znenadání doktor zoufalým hlasem a vyskočil tak divoce, že porazil stůl a stoličce, na které jsem seděl.

Překotil jsem se nazad a hlava má udeřivši o podlahu odskočila jako míč.

Oči se mi zakalily, zaslechl jsem ještě štěkot věrného buldoka, cítil jsem, že mě někdo bere do náručí, a v několika okamžicích už jsem o sobě nevěděl...

* * *

Když jsem opět otevřel oči, ležel jsem doma na pohovce, a šeré jitro usmívalo se na mne právě tak sladce zádumčivě jako pečlivá a starostlivá žínka, která klečíc u pohovky obvazovala mi právě hlavu.

Nemoha si v prvním okamžiku dosti jasně připomenouti, co se bylo se mnou událo, myslil jsem, že mě pobavil i poděsil bizarní sen; avšak buldok, střežící každé mé hnutí, spatře, že jsem otevřel oči, radostně zavrčel a skočil ke mně na pohovku.

Snubní prsten, který držel dosud v zubech, připomenul mi dobrodružství minulé noci.

Sotva jsem však věrné zvíře za jeho vzornou paměť pohladil, nalézal jsem se v křížovém ohni otázek netrpělivé a zvědavé své polovice, a nežli jsem na první otázku odpověděl, již jsem také věděl, že mne komisař po prvním kuropění s velkým namáháním byl dovedl domů, a péči ženině mne odevzdav, že spolu ničeho neopominul, co by k jejímu upokojení posloužit mohlo.

Rána na hlavě, ač značná, nebyla nebezpečna.

Bych žínku upokojil úplně, přemohl jsem i okamžitou slabost a počal jí v krátkosti vypravovati noční své dobrodružství.

Mezi vypravováním jsem cítil, že se mi krev žene k mozku, a žínka vědouc, že se mi to v poslední době častěji přihodilo, podala mi lék, který jsem si byl před nedávnem od přítele doktora přinesl.

S chutí přihnul jsem si sladké medicíny, kterou jsem právě ponejprv okoušel; avšak nával krve k mozku byl v tomto okamžení tak mocný, že zavravorav upustil jsem láhev, aniž bych se byl napil tak, jak mi bylo doktorem ústně „předepsáno“.

Z láhve zbyly na podlaze střepy, a na zbytkách rozlitého léku pochutnal si buldok.

Náhodou pominula závrať neobyčejně brzy.

Ukončiv vypravování, vzpomenul jsem si na stenografické zápisky.

Nalezl jsem je ve svrchníku, kamž mi je byl nejspíše komisař zastrčil.

Nález ten, poskytuje vhodné látky k novelistickému zpracování, byl mi vítán.

A kdož medle, chtěje se státi literátem a nemoha nalézti nakladatele na básně, nekořistil by z látky tak fantastické?! – –

Bez velkého rozmýšlení počal jsem rozlušťovati stenografické hieroglyfy, kochaje se se zálibou sybaritského ideologa v paradoxních názorech budoucího reka projektovaného románu.

Již dávno nebyla mne událost nebo kniha nějaká tak zajímala jako extravagantní dobrodružství minulé noci.

Čím hlouběji jsem však logickou kombinací vnikal v temnotu, tím více nabývala honba myšlenek rázu pravé par force honby.

Divoká, seči podobná honba ta trvala přes tři hodiny.

Myšlenka udeřena palcátem důvodu skutalila se k nohouskám chvějících se nervů, nervy se zatřepaly, nová myšlenka jako fénix vzlétla z éterického trupu umírající matky a nový mohutnější důvod zasadil jí smrtelnou ránu...

Byl bych nebohé nervy zajisté ještě dlouho mrskal plamennými metlami zvědavosti, kdyby náhodou buldok náhle veškerou moji pozornost nebyl na sebe obrátil.

Věrné zvíře, kňučíc a svíjíc se, jevilo patrné známky otrávení.

Kdy a kde asi bylo otráveno, hned mi nenapadlo; první moje myšlenka byla zbaviti zvíře dlouhého trápení.

Jako obyčejně rozpředla se mezi mnou a hašteřivou žínkou neučená disputace.

Žínka, litujíc jediného svědka „nejsladších našich okamžiků“, nechtěla ani slyšet, aby byl zavolán známý člověk, předstírajíc, že není hroznější smrti jako býti omráčenu a z kůže staženu, jako prý se to děje atd.

Já zase mimo obyčej dovolával jsem se zákona; však marně.

Revolucionářský duch mé žínky, která mimo důvody lítosti měla i slzy za zbraň, konečně přece zvítězil.

Mlčky sňal jsem ze stěny kapesní bambitku, vytáhl pozorně starou ránu a nabil znova měděnou kulku.

Nato vzav klobouk a přehodiv přes sebe svrchník, spěchal jsem dolů.

Buldok plížil se bez pobídnutí smutně se svěřenou hlavou za mnou.

V několika minutách byli jsme na popravním místě – v pustých kamenných lomech za Strahovskou branou.

Na komando postavilo se poslušné zvíře jako delikvent, zírající směle nevyhnutelné smrti v tvář.

Namířil jsem bambitku.

Vyhaslý zrak trpícího soudruha utkvěl však na mně s tak truchlivým výrazem trpké výčitky, že ruka má mimovolně klesla.

Bylo mi nevýslovně bolestno.

Kdybych byl musil nejlepšímu příteli roztržít lebku, byl bych mu, upřímně řečeno, krvavou službu milosrdenství raději prokázal nežli zvířeti: tanuloť mi v tom okamžení na mysli, že zvíře umírá bez naděje na život budoucí, kdežto člověk, jehož nesmrtelná duše...

Leč což! Neuprositelná nutnost kázala popílití.

Přiblíživ se na tři kroky, opřel jsem se o kus opukové skály a namířiv spustil jsem.

Rána zahoukla, a statečný věrný buldok svalil se s roztržtější lebku. Kulka byla mu projela pravým okem a zaryla se do blízké hlíny.

Sotva byla rána vyšla, zableskl se na nedalekých hradbách bodák, a stráž, vystoupivši z dolíku, zahoukla několik nesrozumitelných slov.

Jsa od hradeb příliš vzdálen, byl jsem přesvědčen, že jest naprosto nemožno vysvětliti strážní příčinu výstřelu slovy, a proto blížil jsem se ku hradbám.

Když jsem byl již jen asi sto kroků vzdálen, zahoukla stráž opět cosi nesrozumitelného.

Zůstal jsem státi, načež počalo vyjednávání, jemuž nerozuměla ani stráž, tím méně já.

Když však ani mimika nespomohla, chtěl jsem odejít; avšak voják na hradbách namířil na mne ručnici.

Zůstal jsem opět tiše státi, a ručnice smekla se opět k nohous strážce.

Po chvíli přemýšlení chtěl jsem se přiblížiti k hradbám, aby mi stráž snáze porozuměla, avšak stráž znovu namířila a přinutila mne státi.

V trapné této situaci nalézal jsem se asi čtvrt hodiny.

Stráž, založivši ručnici podpáží, bedlivě pozorovala každé mé hnutí; ale mohla každým okamžikem namířit a střelit.

Posléze se zdálo, že i stráž počíná býti netrpělivá, neboť nedbajíc mne počala se po hradbách odměřeným krokem procházeti.

Mysle, že mne hodlá propustiti, chtěl jsem se vzdálit; ale sotva jsem učinil několik kroků nazad, zablesklo se na hradbách, a kulka zafičela nad mojí hlavou.

Nežli však stráž znovu nabíla, byl jsem u Strahovské brány; neboť popadne-li strach za pačesy filozofa, promění se v mžiknutí filozofické líné pedály v kamzičí běhy.

Ve bráně, jsa blízek domova a jist, zabručel jsem hrdinským tenorem do vousů následující filozofický monolog s morální reflexí:

„Ejhle! Zúmýslně chtěl jsi smrtelnou duši zbavit pozemských trápení a mohls v principu dobrý čin náhodně zaplatit nesmrtelnou svou duší...

Děkujeme, pyšná princezno, ctnosti! Srdečně děkujeme!

Půjdem-li podruhé k vašnostinu trůnu skládati svou poklonu, pojistíme dříve svou duši ve prospěch potomstva aspoň na několik set původních myšlenek.

Býti dobrým, ctnostným a dokonalým člověkem jest krásná věc! – A jak pohodlná!!“ – –

Dobelhav se o polednách domů nalezl jsem na stole zapečetěný dopis.

Podle signatury byl časně zrána dán v Praze na poštu.

Rozpečetiv obálku, našel jsem uvnitř list následujícího znění:

„Příteli!

Až budeš čísti tyto řádky, jsem na cestě do Hamburku, odkud se hodlám přeplaviti na nějaký čas do Ameriky.

Byls přítomen ‚moderní inkvizici‘, a proto mám za svou povinnost vysvětliti ti některé, pravdě nepodobné momenty.

Z pouhého rozmaru posypal jsem práh své ložnice práškem z neznámé mi rostliny, kterou čeští dlouhoprstáci zovou ‚krásnou andybií‘.

Účinek preparátu toho pozorovals na statečném svém buldoku, který nemoha z počátku snésti odporného mu zápachu, v několika okamžicích pozbyl čichu v té míře, že nevěřil ani nablízku se nalézající cizí osoby.

Že jsem ti nalil vína do sklenky neprůhledné, nebylo již z pouhého rozmaru. Nalézaloť se na dně sklenky asi pět gramů santonia z *Artemisia judaica* L.

Kdyby tě nebyla stihla nepříjemná nehoda omdlení, byl bys mohl dále sledovati dosud nevysvětlený účinek santonia na oční nervy, neboť předměty, které se ti jevíly zdánlivě jako ve vzduchu zelenavém, růžovém a purpurovém, byly by znenáhla na se vzaly klamnou barvitost jasně oranžovou, kteráž by byla posléze povlovně přešla v barvu úplně žlutou.

Nemysli však, že experiment ten byl pouhou hříčkou. Ubezpečuju tě, že musilo se tak státi pro tvou bezpečnost.

Taktéž historka s Hugovou básní nebyla náhoda.

Předvídalť domnělý démon vším právem, že v projektované inkvizici podobná otázka se může vyskytnouti, a proto byly den před tím Hugovy básně ‚preparovány‘, to jest: knížka byla právě tam, kde tys ji rozevřel zdánlivě náhodně, rozevřena zúmyslně a obě části, každá zvlášť, namočeny do vody, čímž se stránky knihy slepily...

Kniha sama vklouzla ti do ruky způsobem, o němž netřeba šířiti slov, připojí-li se náležitě epiteton: eskamotáž.

Člověk, kterého jsi v noci u mne v bytu viděl, jest syn mé sestry.

Z jeho slov je ti známo, jakým okolnostem děkuje za svůj život, a jeho chování tě přesvědčilo, jak se mstí duchaplný syn na hanebníku, jenž byl původcem nevýslovného utrpení nešťastné matky.

Doktor je bohat, ba nesmírně bohat; zbohatnul však spekulací a z krvavých mozolů nevzdělaných lidí; zbohatnul na troskách cizího štěstí a blahobytu.

V známých bouřlivých letech musil jsem pro politický přečin opustiti Čechy i Rakousko. Sestra má, zůstavena nejtrpčí bídě, vrhla se doktorovi k nohous prosíc za nějakou podporu pro umírající hladem dítě... Byla však odkopnuta.

Pomlčme však o tom.

Mládí mého sestřence bylo dlouhou řadou utrpení.

Vyštván z vlasti hledal útulek za oceánem a našel netoliko útulek, nýbrž i duševního uspokojení.

Z principu vstoupil kvůli studiím jako policejní agent do služby *svobodného státu* a zanedlouho, stav se šéfem tajné policie washingtonské, zarazil s několika kolegy tajný filantropický spolek, jehož účel lze naznačiti dvěma slovy: zameziti zločin.

Část jeho zásad, jakož i způsob, jakým zásady své usiluje uskutečniti, jsou ti známy z noční rozmluvy.

Vše ostatní, jakož i to, že celé noční dobrodružství čelilo k zamezení zločinu, ponechávám zatím tvému ostrovtipu..."

List, ač nepodepsán, pocházel patrně od policejního komisaře.

Dočítal jsem jej mrzutě; neboť navzdor přítelovu ubezpečování, že „vysvětluje některé, pravdě nepodobné momenty“, nalézal jsem se takřka v téže temnotě jako dříve.

Jediné, co se mi zdálo býti úplně jasno, byla smrt mého buldoka.

Předpokládaje, že neblahá „krásná andybie“ byla příčinou jeho otrávení, mrzel jsem se, že nevinné zvíře padlo za oběť pouhého rozmaru.

Slova, že mi komisař musil do vína přimísiti santonia, a zakončení listu, že byl zamezen zločin, byla mi úplně temna, krátce – můj ostrovtip, na nějž jsem jako na převládající duševní schopnost vždy jakous takous váhu kladl, slavil po dlouhém namáhání famózní fiasko.

Posléze vzav útočiště k poslednímu prostředku všech líných neb unavených badatelů, jehož hodnotu lze určití větou: „Nejde-li to, co mi po tom!“, odhodil jsem rozhořčeně komisařův list od sebe, dívaje se s nuceným žoviálním klidem, kterak místo na zem rozložil se v celé své „temné nádheře“ na plotně vychládajících kamen.

V tom okamžiku vstoupila do komnatky má žínka, která si byla „zaskočila“ k sousedce, zaplativši několik těch krůčků jako obyčejně několika tisíci sekund drahocenného času.

Ač rozmrzen, musil jsem referovati o smrti buldokově.

Když jsem byl s referátem asi v polovici, ohlédla se neposedná žínka náhodou ke kamnům a zděšeně vzkřiknuvši vyskočila ze stolice.

„Proč se lekáš?“ táži se žínky.

„Což nevidíš?“ odvětila tato bázlivě, ukazujíc na plotnu, na které ležel jakýsi obraz.

Přistoupiv ke kamnům seznal jsem, že písmo z komisařova listu, který jsem byl zahodil, bylo zmizelo a na jeho místě že se objevila pérem uměle rozličnými barvami kreslená podobizna s podpisem: „Starý známý.“

Byla to podobizna domnělého ďábla.

Jak se dostal obraz na plotnu, nebylo mi nápadno, neboť jako blesk prolítla mou hlavou myšlenka o sympatetických inkoustech; avšak ženino zděšení bylo mi v prvním okamžiku nepochopitelné.

„Cožpak tu hlavu znáš?“ tážu se poznova žínky.

„Jakž bych neznala! Vždyť jest to podobizna Edvinova...“

Zamlčel jsem se.

Jediné slovo Edvin probudilo v mé duši stero smutných, bolestných upomínek.

Edvin, jehož jsem osobně neznal, byl milován přítelkyní mé žínky; byl milován vroucně, vášnivě, šíleně...

Avšak láska provdané ženy...!

Malvína zaplatila svou vášeň smrtí – což také na tom...?

Podobných příběhů o nešťastné lásce v nejrůznějších obdobích lze se dočísti takřka v každém románu...

Leč to nenáleží k věci. Interes, jaký ve mně vzbudilo jméno Edvin, nutno hlavně přičísti tomu, že byla nešťastná Malvína přítelkyní mé žínky.

Stůj co stůj chtěl jsem se dověděti bližších zpráv o Edvinovi...

Komisař byl odejel do Hamburku; zbýval tudíž jen doktor.

Spěchal jsem do jeho bytu; byt byl zavřen.

Domovník mi zvěstoval, že doktor časně zrána odejel.

Kam a na jak dlouho – nevěděl.

Jak mi bylo, možno jen tomu pochopiti, komu někdy záleželo na tom, odhrnouti záclonu z tajemství tak sladce bolestného, jakým jest tajemství nešťastné, smrtí zpečetěné lásky...

* * *

Uplynulo půl roku.

V duševním životě spisovatelově nastanou mnohdy doby, kdy veškerá činnost mozku obmezí se na pouhé projekty.

V hlavě křižují se ti myšlenky jako zběsilí démonové, a přece při nejlepší vůli nejsi s to napsati jediné věty, která, jasně a přesně myšlenku vyjadřujíc, úplně by tě uspokojila.

Nic neunavuje ducha více než podobná neproduktivní, na větším díle analyzující a takřka vulkanická činnost mozku.

Mimovolně vžívá se ti v duši pochybnost o pokroku lidstva; naskytou se ti nejčernější myšlenky o beznadějném boji ducha proti temnotě, o nicotě a marnosti tvých snah, o nedostatečnosti tvých sil, a duše tvá se chvěje v horečném nepokoji nikdy netušenou bázní...

Podobně krušná duševní stagnace nastala i mně.

Za jiných okolností byl bych ji snad přestál s obyčejnou rezignací slabocha; avšak bledolící nouze, nazírajíc čas po čase do mé tiché podkrovní komůrky, počínala na moji rodinu ceniti své zoubky již tak důvěrně, že mi bývalo z přátelského jejího úsměvu až úzko.

A povlovně, jako se vkrádá zármutek v nepřipravené lidské srdce, vkrádala se zádumčivost v duši mou.

Zahloubával jsem se v mlhavé obrazy temné budoucnosti, žil jsem děsivým snům a fantastickým příšerným výtvorům samotářstvím chorobně předrážděné obraznosti.

Jen časem zakmitla tou duševní nocí jasná myšlenka jako blesk a osvětila bezednou propast, do níž se duše má již již řítíla.

Odhodlaně hleděl jsem se vzpřímit, mocí a pevnou vůlí chtěl jsem se vybaviti z duševní letargie, chtěl jsem pracovati – avšak neustálým přemítáním napjaté nervy náhle v činnosti své ochably, a duši mou naplnila nevýslovná pustota...

Nestával jsem více zádumčivě na jednom místě, nehledíval jsem více upřeně na jeden bod nebo v neurčité prázdno – já trávil celé dny pololeže na pohovce se zamhouřenýma očima, nazíraje v duchu v mlhavou perspektivu nejbližší budoucnosti, kdež se jako bludička kmitala myšlenka – samovraždy.

Bývalo mi nevýslovně teskno; časem zalily se mi oči slzami, srdce počalo hbitěji tlouci a bylo mi, jako by se mi chtěla ňadra lítostí nad zmařeným životem rozskočiti...

Znenadání došel mne list z New Yorku, k němuž byly připojeny Edvinovy zápisky.

K neuvěření, co může logika a jasný názor života!

List i zápisky osvěžily takřka zázračně mou duši. V mém myšlení nastal náhle nepředvídaný obrat; nový proud myšlenek zavířil duši – v několika dnech byly staré zapomenuté stenografické hieroglyfy rozluštěny a podle věrohodných inkvizitorských akt tyto řádky sepsány.

Bohyně bohů, literární nádenictví, může se mi ovšem zjevit a radostí se usmívat, že přepsav, co jiní mluvili, postavil jsem se jako dobrovolník do řad jejích ctitelů – než dítě mé a žínka jsou zodpovědny za mé literární hříchy...

* * *

Nejsmutnější úlohu v životě či v románu hraje bez odporu náhoda.

Náhodou přibelhala se tajemná tato dáma s neodbytným odporčením i ke mně, doprošujíc se srdceryvnými slovy skrovného přístřeší.

Nevěřím sice bez přesvědčení se v nic, tím méně v spasitelnou misi náhody, a přece jí popřeju na okamžik z útrpnosti útulek.

Zdát se mi, že jest nešťastnou, snad věčnou kletbou stíženou soudružkou vrtkavé meteorologie.

Jsem přesvědčen, že lidský důvtip jedenkrát přece rozluští problém zapletených, křížujících se, a přece systematicky pracujících zákonů povětrnosti – ale bude-li s to, aby stanovil zákony psychologie přírody, jest otázka. – – – Leč k věci!

Náhodou obdržel jsem v nejkritičtějších okamžiku list z Ameriky a náhodou vyšel jsem téhož dne podvečer opět jednou na čerstvý vzduch.

Bloudě po delší čas beze cíle ulicemi, octnul jsem se posléze, vrače se domů, na Hradčanech.

Tichá májová noc byla rozložila šeré své perutě nad Prahou.

Vzduch byl neobyčejně čist; sál jsem jej v sebe s rozkoší v uzdravení věřícího souchotináře, jemuž se bylo na nějaký čas ulehčilo, a dlouho, dlouho jsem stál, dívaje se na město znenáhla usínající.

Tu a tam plála v oknech ještě světla.

Můj zrak, těkající od světla k světlu, utkvěl znenadání na jednom, jež se zdálo přicházeti z okna doktorovy ložnice.

„Jak?“ pomyslil jsem si. „Doktor doma? Věřu, to jej musíme navštívit, i kdyby bylo po půlnoci.“

V několika minutách byl jsem před domem.

Vrata byla dosud otevřena.

Po tmě domakal jsem se po chodbě k známým dveřím a vstoupiv spatřil jsem doktora ležícího na loži.

Neznámý jakýsi muž v polovojsenském šatu stál u okna. Nejspíše to byl doktorův sluha.

Doktor, poznav mne, pokynul mi, bych se posadil blíže lůžka.

„Dobře, že přicházíš,“ pravil slabým hlasem. „Poslal jsem nedávno k tobě, abys mne navštívil. Tys však buď nebyl doma, anebo sluha tvého bytu nenalezl.“

Po těchto slovech pokynul sluhovi, aby se vzdálil.

„Mám mnoho na srdci a na svědomí,“ pokračoval, když se byl sluha odstranil, „a rád bych se toho zbavil jako zbytečného balastu.“

„Co se stalo?“ tážu se.

„Trochu nepohodlná, ale jinak zcela obyčejná věc – ranila mne mrtvice.“

Doktor mluvil dále.

Nebylo to však pouhé přátelské vypravování rozličných událostí, byla to upřímná, dlouhá zповěď.

Po osudné noční inkvizici odejel do Paříže, a nemoha se zbaviti tížících jej myšlenek, projel takřka celou Evropu.

Hryzen svědomím vrhl se s náruživostí mladíka rozkoši v náruč a následek zoufalé prostopášnosti byla mrtvice.

Zaznamenávám jen poslední jeho slova.

„Naději se, že mi promineš i ty; neboť i na tobě jsem se prohřešil. Miloval jsem vášnivě tvou žínku, odpusť! – A lék, který jsem ti proti návalu krve byl předepsal, obsahoval jed...“

Na moji otázku, jaký druh jedu byl přimíšen, jmenoval doktor název jedu, na nějž se více nepamatuju.

„A protijed?“ tážu se dále.

„Několik gramů santonia stačí – –“

Teprve nyní byla mi noční inkvizice i komisařova slova úplně jasna; byl jsem přesvědčen, že přítelův list opíral se o fakta.

Vyňal jsem list ten z tobolky a podal doktorovi, jenž jej rychle přelítl.

„To není dílo komisařovo,“ dodal přečta list, „tot' dílo Edvinovo. – Nyní však přistupme k poslední záležitosti. Víím, že nebudu dlouho žít. V poslední své vůli odkázal jsem deset tisíc jako stipendium na cesty tvému hochu pod výminkou, pošleš-li jej, až doroste, na zkušenou k Edvinovi, jemuž jsem připsal ostatní své jmění. – Nyní mne nech o samotě; jsem sláb a zemdlen. – Popros svou žínku, by mi odpustila...“

To byla poslední doktorova slova.

Odešel jsem.

Před vraty, čekaje na mne, by mohl místo domovníka zavřítí, stál doktorův sluha. Vida mne odcházeti přistoupil těsně ke mně a optal se mě přitlumeným nesmělým hlasem: „Prosím, dovolte, pane – měl bych vás znát – ale nevím...“

„Možná!“ odvětil jsem poněkud nevrle.

„Nebyl jste to vy, co jste asi před půl rokem toho psa –“

„Jak to víte?“

„Nu, jak to víím!“ usmál se uspokojeně sluha, soudě z odpovědi, že se nezmýlil v osobě. „Vím to – ale prosím vás, nebudete se hněvat?“

„Proč bych se hněval?“

„Jenom tak! Pán, k němuž jsem teprve před nedávnem do služby vstoupil, jistě by mne vyhnal, kdyby...“

„Již jsem pravil, že se hněvat nebudu.“

„Nuže! – Já – já byl ten voják, co po vás střelil.“

„Tak!“ odvětil jsem trpce, připomena si osudnou situaci.

„Nu, ovšem! Dostal jsem ale taky svou dvacítku...“

Odkvapil jsem bez odpovědi.

Za to, že jsem z filozofické kaprice trpící zvíře zbavil trápení a muk, dostal nevinný člověk dvacet ran...

Filozofem býti jest krásná věc! – A jak pohodlna a užitečna...!

Když jsem došel domů, dopsal jsem tyto řádky.

Nežli však skončím, připojím ještě několik vět, podobajících se jakési reflexi.

Podávám tyto řádky u veřejnost s ostýchavostí spisovatele, jenž přísně dbal toho, by podal vše tak, jak se to bylo událo.

Nehledejž zde tedy nikdo tak zvané básnické spravedlnosti, podle které ctnost vezdy musí zvítěziti. Ofélia, Cordelia i Desdemona umírají nevinně a Macbeth klesá jako rek...

A může býti někdo básnicky spravedlivější Shakespeara?

Uveřejňuju tyto řádky tomu a onomu pro zábavu, jinému pro posměch; potomstvu však jen proto, by pravnukové věděli, k jak bizarním látkám již za našich dob musil spisovatel bráti útočiště, aby zdál se býti aspoň zdaleka originálním.

Jakub Arbes

Ďábel na skřipci

Ilustrace na obálce HIRAI SO SIMONE/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 6. 4. 2023

ISBN 978-80-274-3203-5 (epub)
ISBN 978-80-274-3204-2 (pdf)
ISBN 978-80-274-3205-9 (prc)